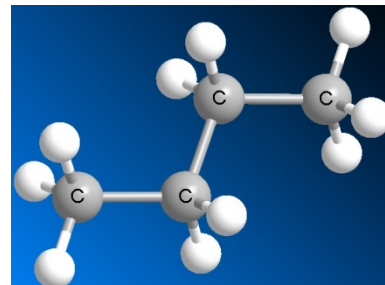
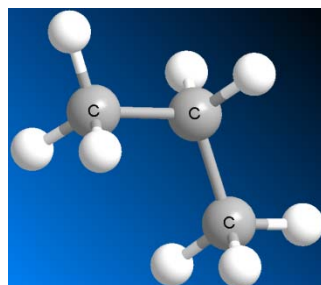
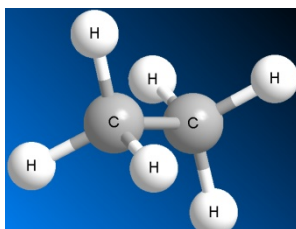
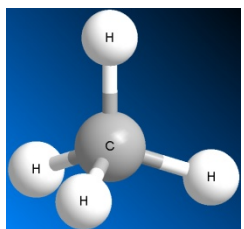
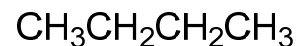
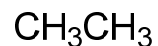

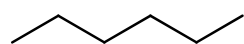
4-6. Wprowadzenie do nazewnictwa związków organicznych

3.1. Homologia i izomeria konstytucyjna

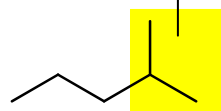

Homologi – związki z tej samej klasy, każdy związek różni się od swego poprzednika o jedną grupę metylenową (CH₂)

Izomery konstytucyjne – ten sam wzór sumaryczny, różny sposób połączenia atomów

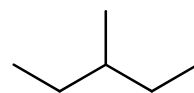

heksan

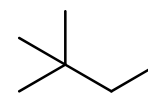

2-metylopentan
(*izoheksan*)

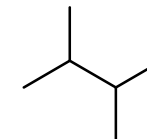
jednostka strukturalna „izo”

3-metylopentan

2,2-dimetylobutan

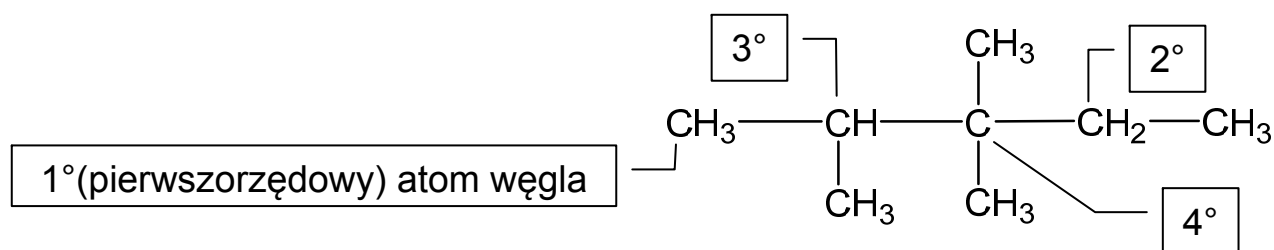

2,3-dimetylobutan

nazwa systematyczna

nazwa zwyczajowa

3.2. Nazewnictwo podstawników

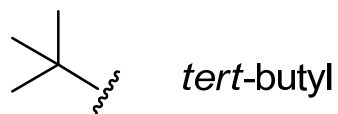
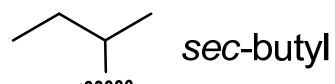
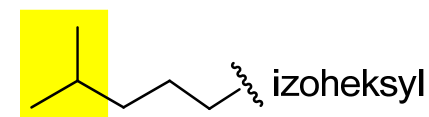
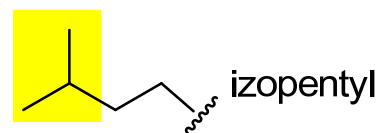
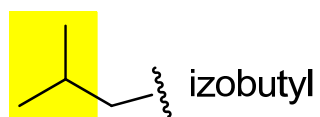
Węglowodór	<u>metan</u>	CH ₄	<u>etan</u>	CH ₃ CH ₃	<u>propan</u>	CH ₃ CH ₂ CH ₃	<u>butan</u>	CH ₃ CH ₂ CH ₂ CH ₃	itd.
Podstawnik	<u>metyl</u>	CH ₃ -	<u>etyl</u>	CH ₃ CH ₂ -	<u>propyl</u>	CH ₃ CH ₂ CH ₂ -	<u>butyl</u>	CH ₃ CH ₂ CH ₂ CH ₂ -	

zamiana końcówki „an” w nazwie systematycznej węglowodoru na „yl”

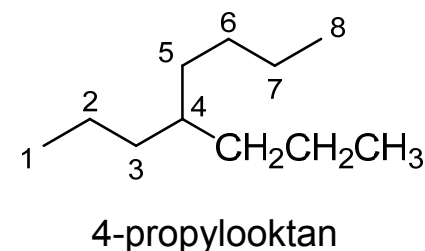
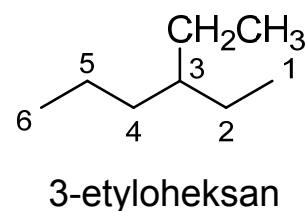
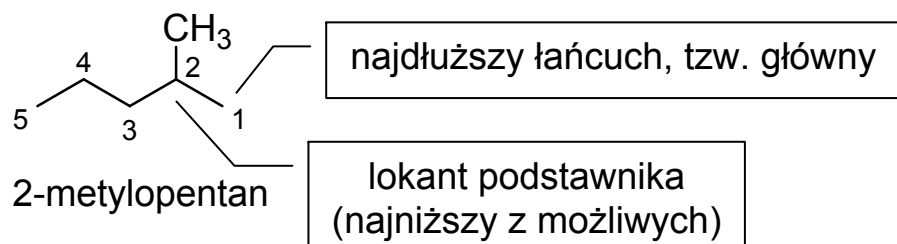
Podstawniki rozgałęzione (nazwy zwyczajowe)

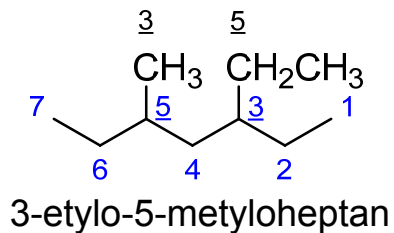
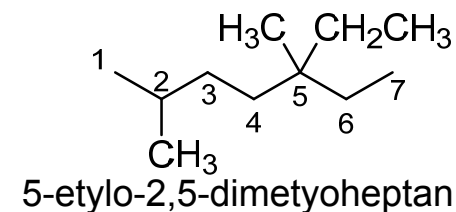
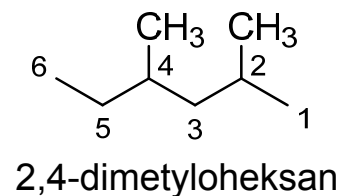
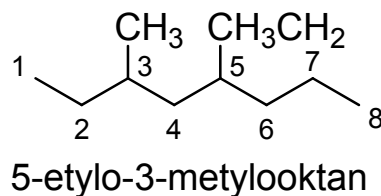
oznaczenie „odjęcia” wodoru

3.3. Nazewnictwo alkanów

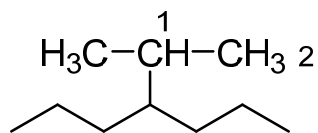

- podstawniki w porządku alfabetycznym
- di, tri, tetra, itd. – krotność takich samych podstawników (przedrostki – nie uwzględniane w porządku alfabetycznym, podobnie jak przedrostki *sec-* i *tert-*)

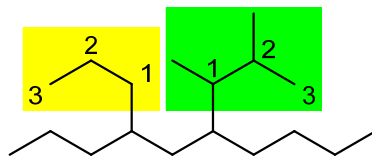

- lokanty są takie same w obu kierunkach numeracji - kierunek numeracji jest zgodny z porządkiem alfabetycznym podstawników

3.3.cd. Nazewnictwo alkanów

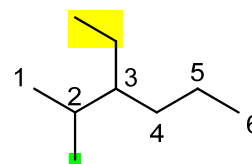
4-(1-metyloetylo)heptan

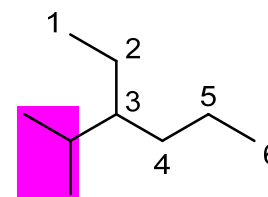
6-(1,2-dimetylopropylo)-4-propylodekan

- atom węgla podstawnika rozgałęzionego związany z łańcuchem głównym - zawsze lokant „1” w numeracji podstawnika
- przedrostki di, tri, tetra, itd. - część nazwy podstawnika uwzględniana w porządku alfabetycznym podstawników

- dwa lub więcej łańcuchów tej samej długości – łańcuch główny to ten z większą liczbą podstawników

3-etylo-2-metyloheksan

3-(1-metyloetylo)heksan

nazwa prawidłowa

3.4. Nazewnictwo cykloalkanów

- przedrostek „cyklo” przed nazwą alkanu o danej liczbie atomów węgla

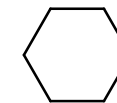
cyklopropan

cyklobutan

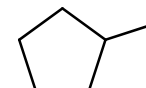

cyklopentan

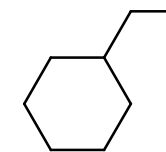

cykloheksan

- jeden podstawnik w pierścieniu – brak numeracji pierścienia

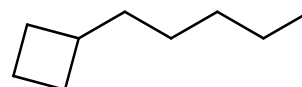

metylocyklopentan

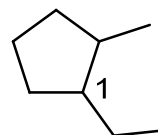
etylocykloheksan

- większa liczba atomów węgla w podstawniku niż w pierścieniu – pierścień jest podstawnikiem

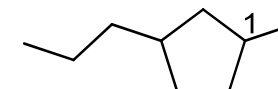

1-cyklobutylopentan

- dwa różne podstawniki – kierunek numeracji pierścienia zgodny z porządkiem alfabetycznym nazw podstawników

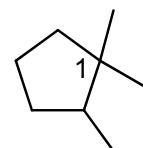

1-etylo-2-metylocyklopentan

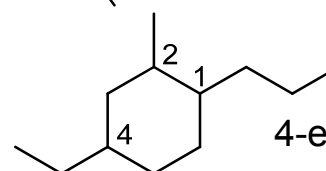
1-metylo-3-propylocyklopentan

- dwa podstawniki – taki kierunek numeracji pierścienia, aby lokant drugiego podstawnika był jak najniższy

1,1,2-trimetylocyklopentan

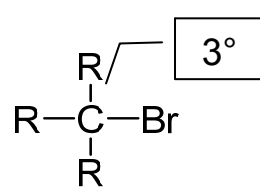
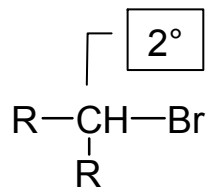
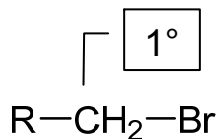
- takie same niskie lokanty dwóch podstawników – numeracja pierścienia w kierunku skutkującym jak najniższym lokantem trzeciego podstawnika

4-etylo-2-metylo-1-propylocykloheksan

3.5. Nazewnictwo halogenków alkili

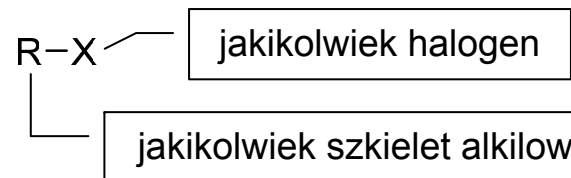
Atom wodoru w alkanie jest zastąpiony przez halogen

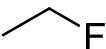
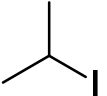
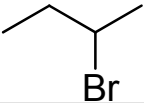

1° bromek alkilu

2° bromek alkilu

3° bromek alkilu

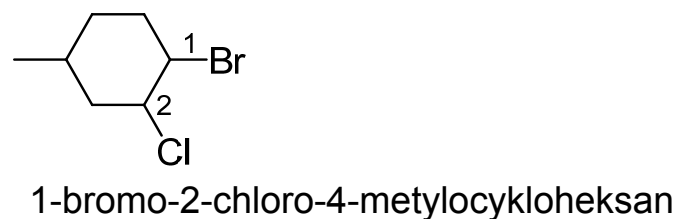
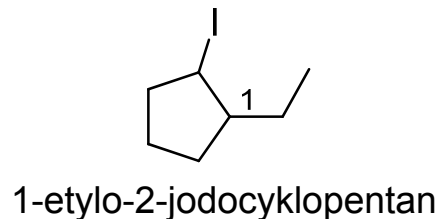
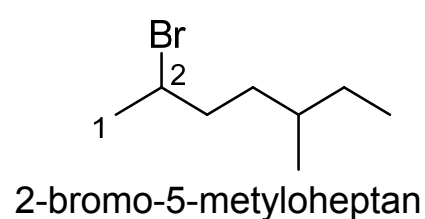

związek	<u>Nomenklatura klasowo-funkcyjna</u>	<u>Nomenklatura podstawnikowa;</u> halogen - podstawnik
CH ₃ Cl	<u>chlerek</u> metylu	<u>chlorometan</u>
	<u>fluorek</u> etylu	<u>fluoroetan</u>
	<u>jodek</u> izopropylu	2- <u>jodopropan</u>
	<u>bromek</u> sec-butylu	2- <u>bromobutan</u>

Nomenklatura klasowo-funkcyjna - główną grupę charakterystyczną określa nazwa klasy związku, np.: chlerek, alkohol lub keton, pisana jako oddzielny wyraz przed nazwą macierzystego wodoru (np.: jodek metylu, keton etylowo-metylowy) lub nazwa podstawnika (np. chlerek acetylu).

Nomenklatura podstawnikowa - wymiana jednego lub większej liczby atomów wodoru macierzystego wodoru lub macierzystej struktury na inny atom lub grupę atomów określanych właściwym dla nich przyrostkiem bądź przedrostkiem, np.: 1-metylnaftalen, pentan-1-ol.

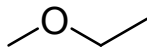
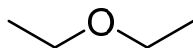
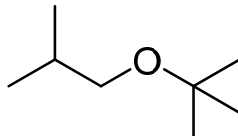
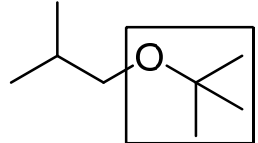
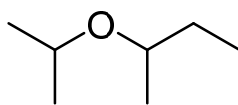
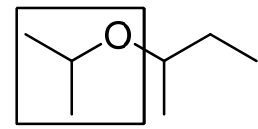
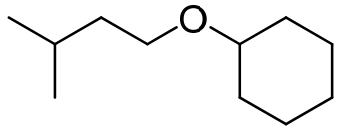
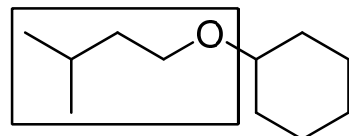
Macierzysty wodorek jest strukturą, której nazwa po dodaniu afiksów wskazujących podstawniki utworzy nazwę określonego związku.

3.6. Nazewnictwo eterów

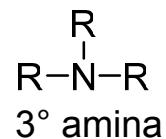
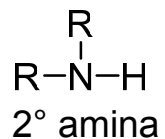
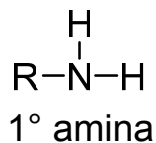
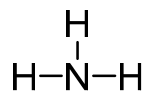
$R-O-R$ eter symetryczny
(jednakowe szkielety węglowe)

$R-O-R'$ eter niesymetryczny
(różne szkielety węglowe)

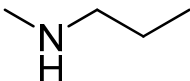
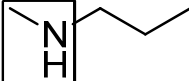
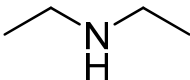
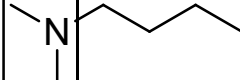
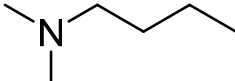
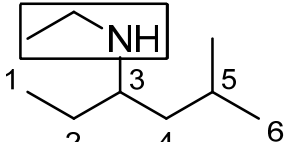
<u>Nomenklatura klasowo-funkcyjna;</u> eter – klasa związku (do nazywania małych cząsteczkowych eterów) – nazwy szkieletów węglowych w porządku alfabetycznym	<u>Nomenklatura podstawnikowa</u> (alkoksyl - podstawnik)
 <p><u>eter</u> etylowo-metylowy</p>	
 <p><u>eter</u> dietylowy</p>	
 <p><u>eter</u> <i>tert</i>-butylowo-izobutyłowy</p>	 <p>1-<u><i>tert</i>-butoksy-2-metylopropan</u></p>
 <p><u>eter</u> <i>sec</i>-butylowo-izopropylowy</p>	 <p>2-<u>izopropoksybutan</u></p>
 <p><u>eter</u> cykloheksylo-izopentyłowy</p>	 <p><u>izopentyloksycyklohexan</u></p>

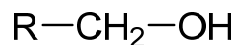
3.7. Nazewnictwo amin

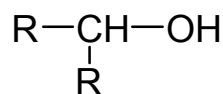
• rzędowość aminy – liczba podstawników węglowych przy at. N

<p><u>Nomenklatura klasowo-funkcyjna;</u> amina – klasa związku (do nazywania małowcząsteczkowych amin) – podstawniki przy atomie azotu w porządku alfabetycznym</p>	<p><u>Nomenklatura podstawnikowa;</u> grupa aminowa (NH₂, RNH lub R₂N) – podstawnik</p>
 <p>etylo<u>amina</u></p>	 <p>etano<u>amina</u></p>
 <p>metylopropylo<u>amina</u></p>	 <p><u>N</u>-metylopropano-1-<u>amina</u></p>
 <p>dietylo<u>amina</u></p>	 <p><u>N,N</u>-dimetylobutano-1-<u>amina</u></p>
 <p>butylodimetylo<u>amina</u></p>	 <p><u>N</u>-etylo-5-metyloheksano-3-<u>amina</u></p>

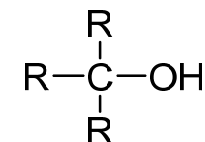
3.8. Nazewnictwo alkoholi

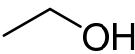
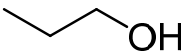
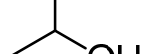

1° alkohol

2° alkohol

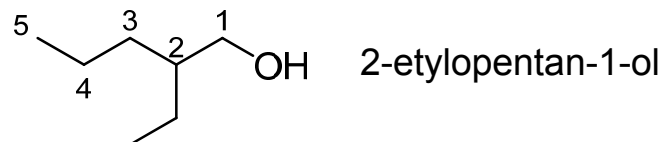

3° alkohol

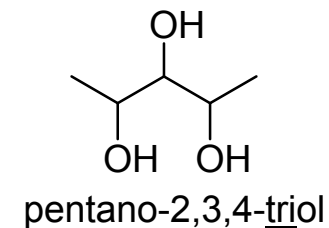
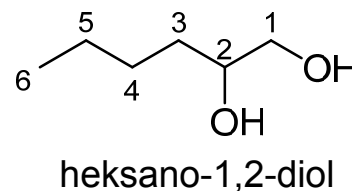
związek				
<u>Nomenklatura klasowo-funkcyjna</u> ; alkohol – klasa związku	<u>alkohol</u> etylowy	alkohol propylowy	alkohol izopropylowy	alkohol izobutylowy
<u>Nomenklatura podstawnikowa</u> ; grupa hydroksylowa (ol) - podstawnik	etan <u>ol</u>	propan- <u>1</u> -ol	propan- <u>2</u> -ol	2-metylopropan- <u>1</u> -ol

Zasady konstruowania nazw grupowo-funkcyjnych

- łańcuch główny musi zawierać grupę funkcyjną (tutaj, OH), a jej lokant musi być najniższy z możliwych

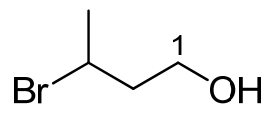

- liczba grup OH w łańcuchu głównym – przedrostek di-, tri-, tetra-, itd.

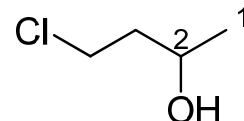

3.8.cd. Nazewnictwo alkoholi

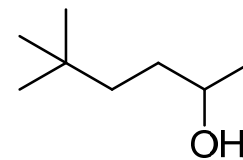
- grupa OH ma najniższy lokant spośród lokantów innych podstawników

3-bromobutan-1-ol

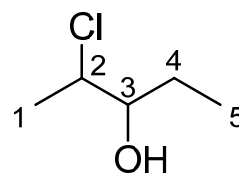

4-chlorobutan-2-ol

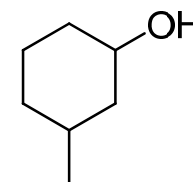

5,5-dimetyloheksan-2-ol

- jeśli numeracja w obu kierunkach daje taki sam lokant grupy OH, to łańcuch główny jest numerowany tak, aby lokant drugiego podstawnika był najniższy z możliwych

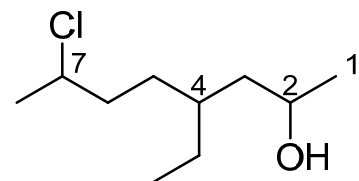

2-chloropentan-3-ol

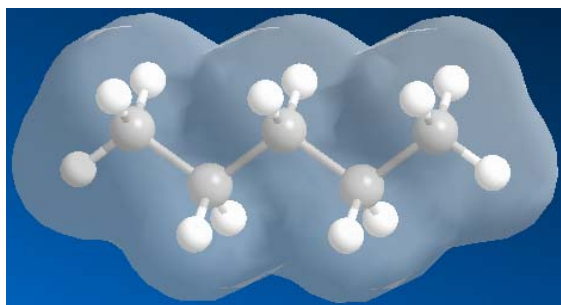
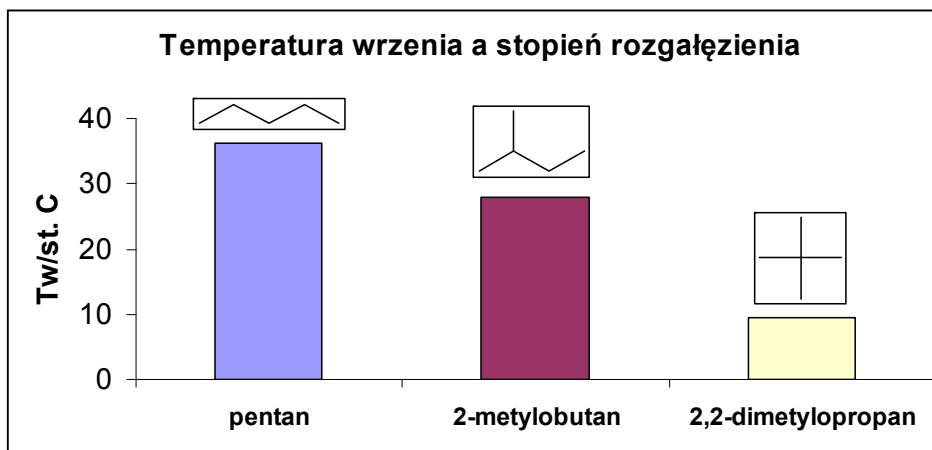
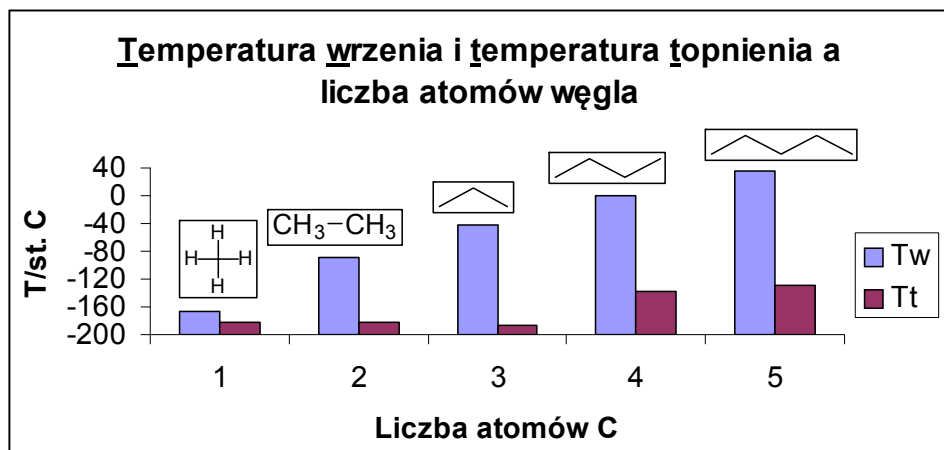
3-metylocycloheksanol

- jeśli są dwa lub więcej podstawniki (poza grupą OH), to wymienia się je w porządku alfabetycznym

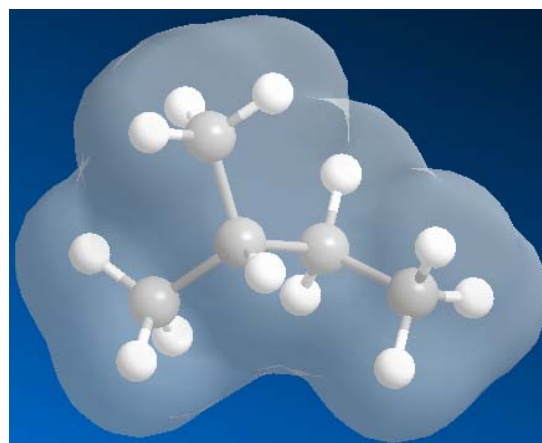

7-chloro-4-etylooktan-2-ol

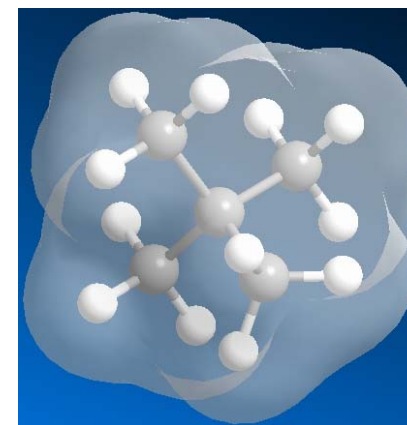
3.9. Wybrane właściwości fizyczne związków organicznych

pentan

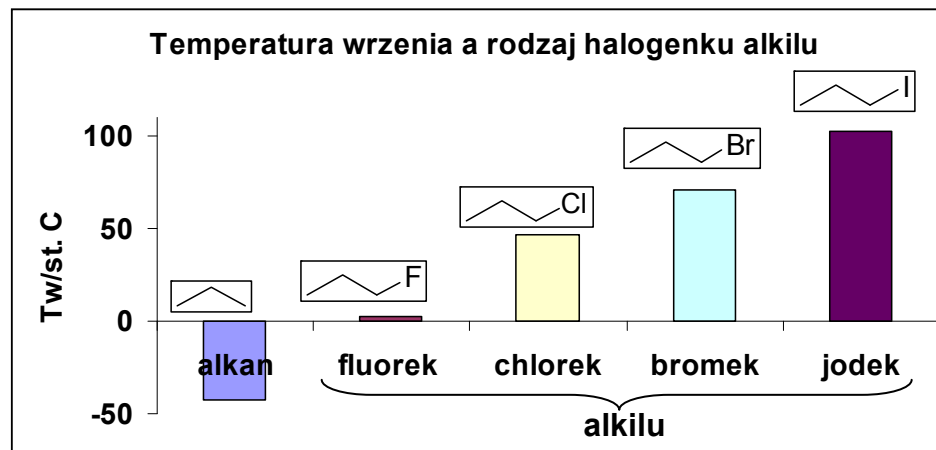
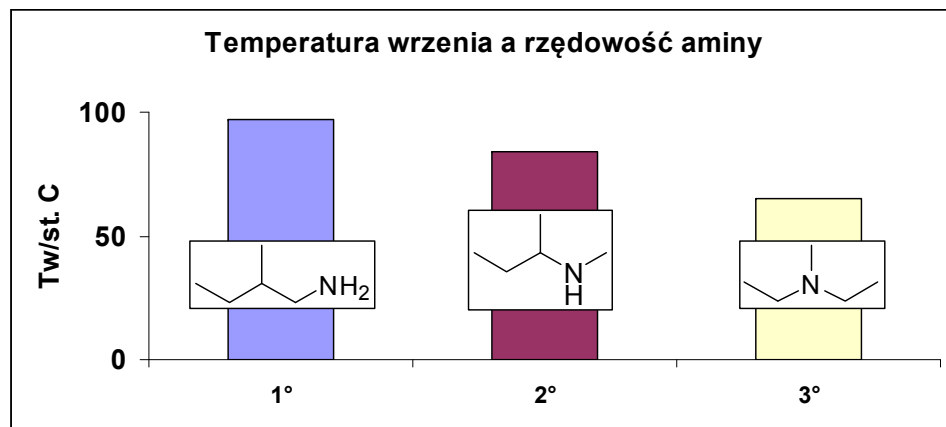
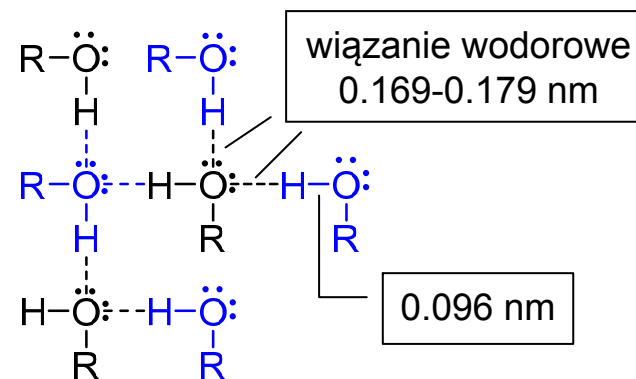
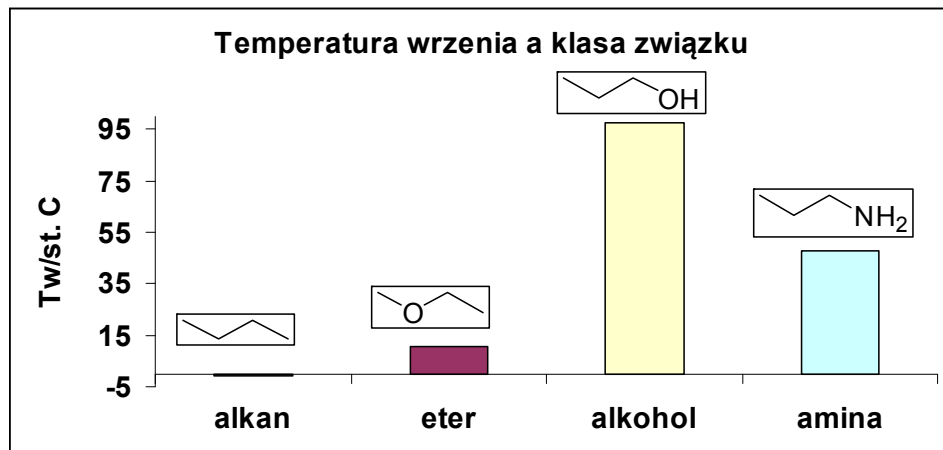

2-metylobutan

2,2-dimetylopropan

3.9.cd. Wybrane właściwości fizyczne związków organicznych

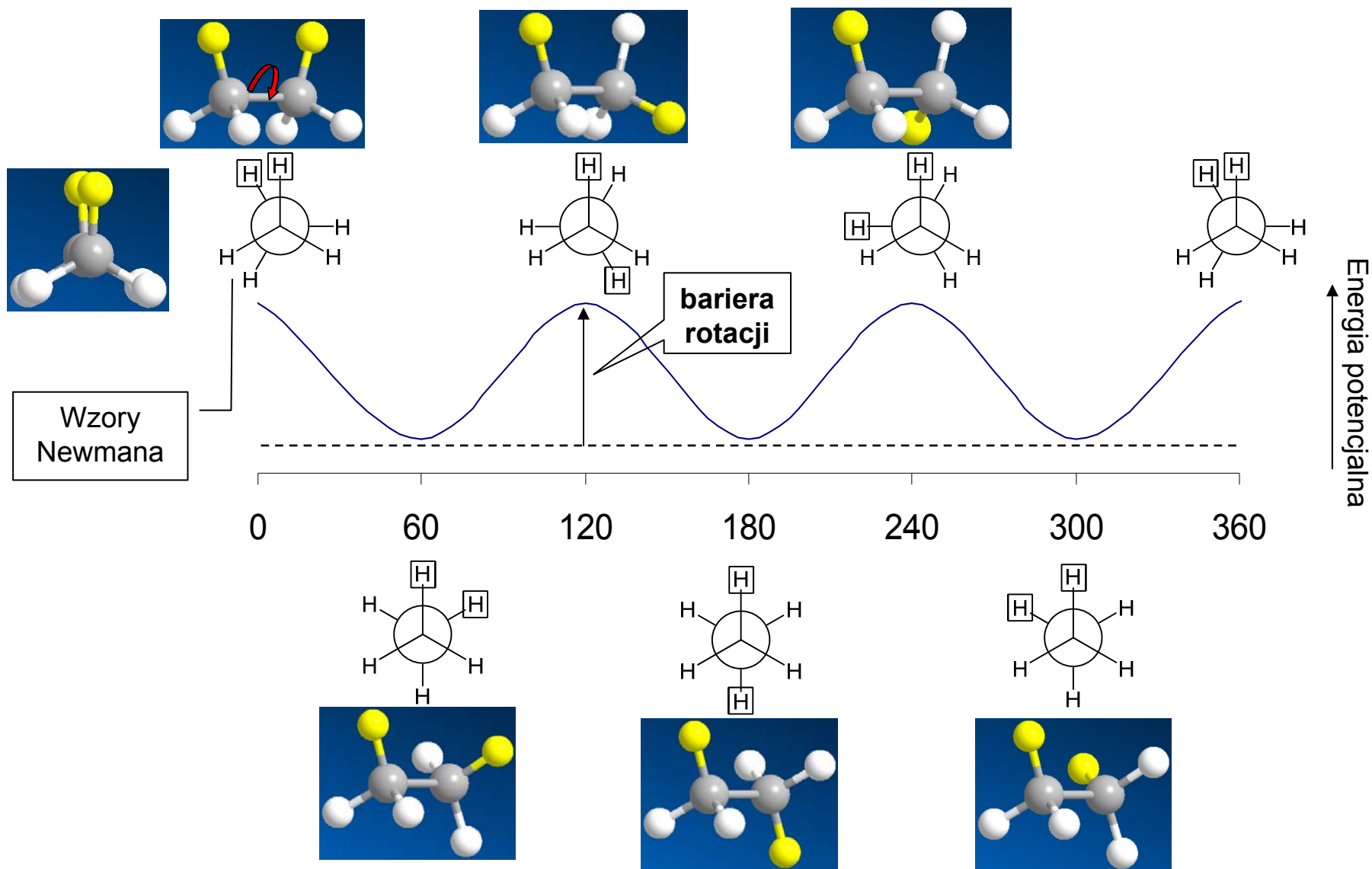

3.10. Pojęcie konformacji

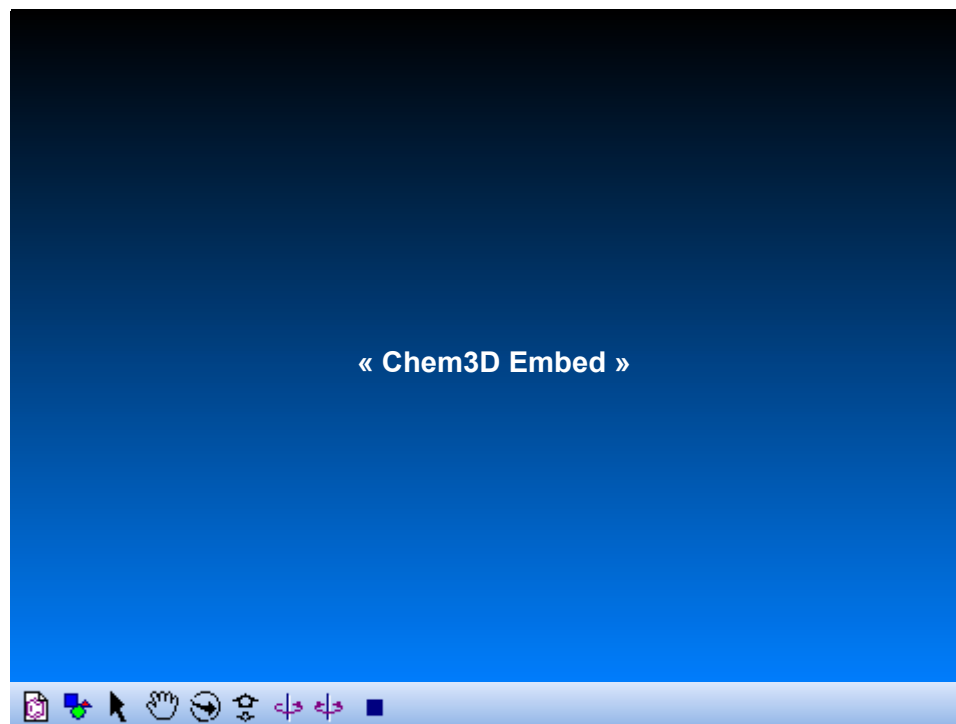
Konformacja – wzajemne ułożenie w przestrzeni elementów składowych obiektu bez zmiany konstytucji (budowy) obiektu

Przemiana konformacyjna – zmiana wzajemnego ułożenia w przestrzeni elementów składowych obiektu bez zmiany konstytucji (budowy) obiektu; **nie powoduje rozłączenia elementów obiektu**

3.11. Równowaga konformacyjna w etanie

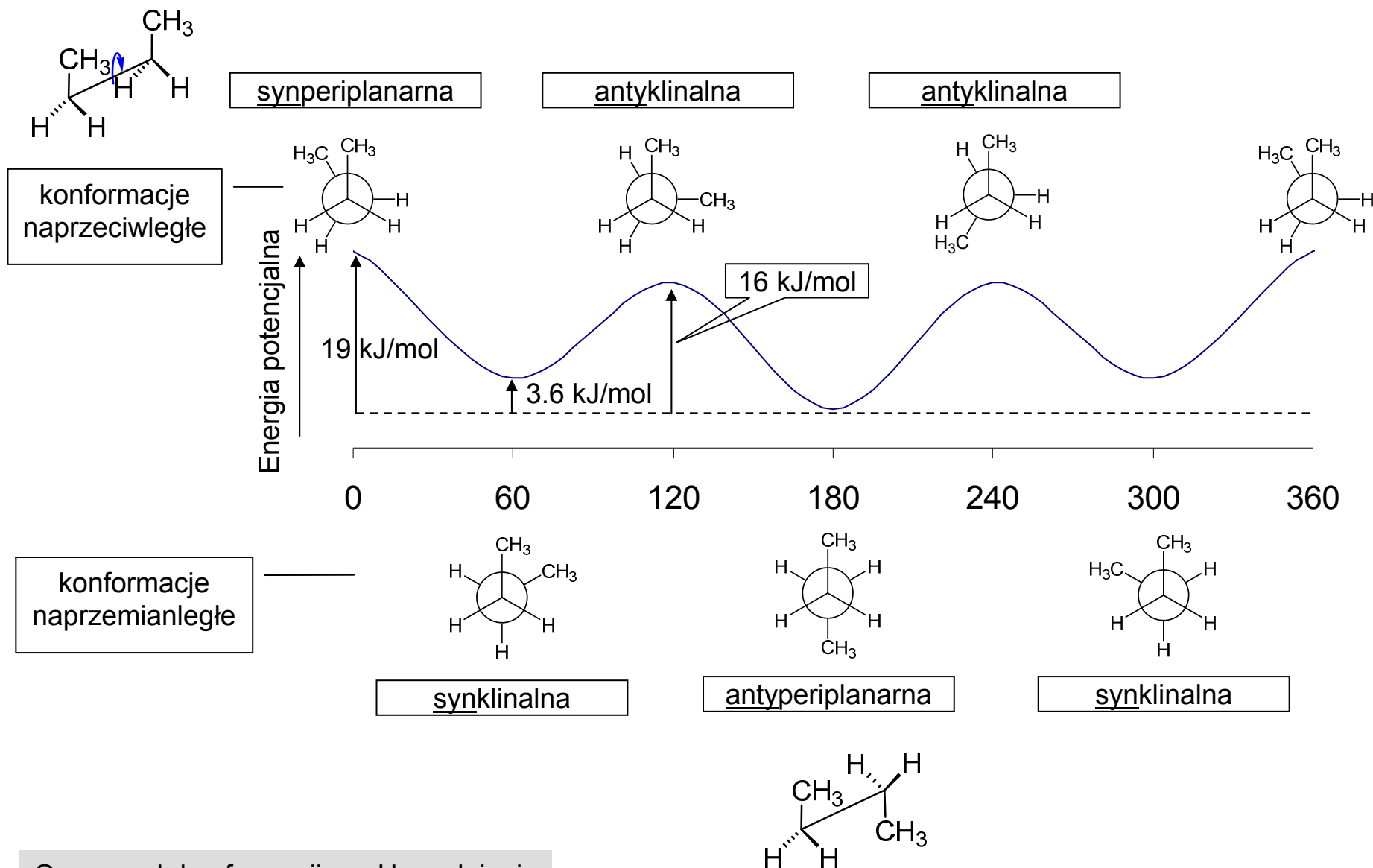

3.12. Wizualizacja równowagi konformacyjnej w butanie

3.13. Równowaga konformacyjna w butanie – zmiana energii potencjalnej

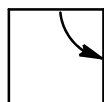
O nazwach konformacji - p. Uzupełnienie

3.14. Naprężenia kątowe w cykloalkanach

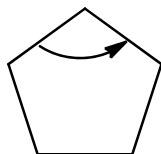
60°

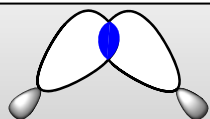
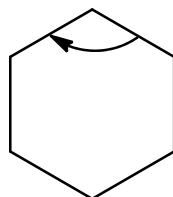
90°

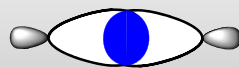
108°

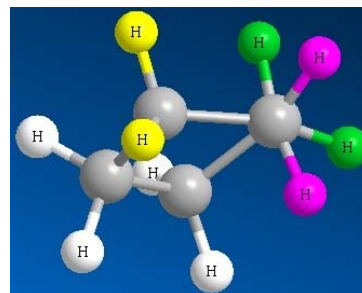
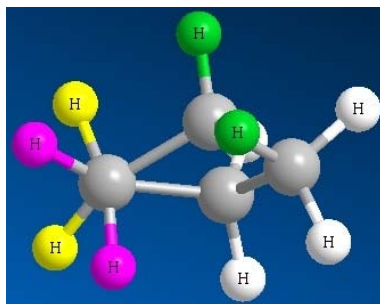
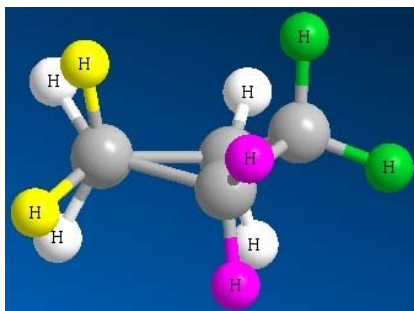
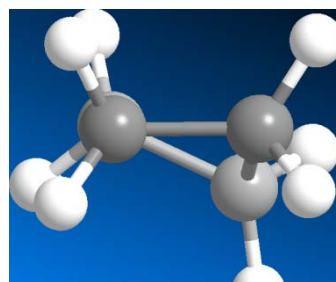
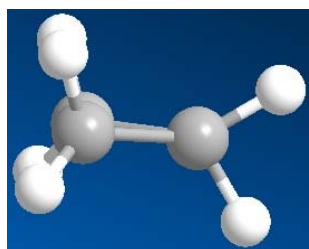
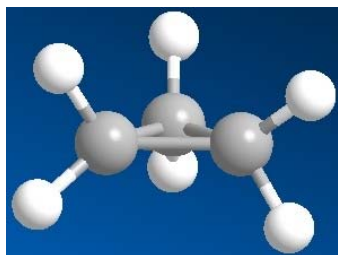
120°

niewielki stopień nałożenia orbitali
słabe wiązanie

znaczný stopień nałożenia orbitali
silne wiązanie

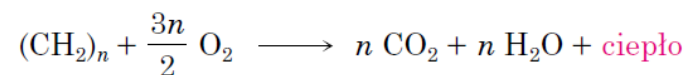
Energia naprężeń*
[kcal/mol]

cyklopropan	27.3
cyklobutan	26.5
cyklopentan	6.2
cykloheksan	0
cykloheptan	6.2

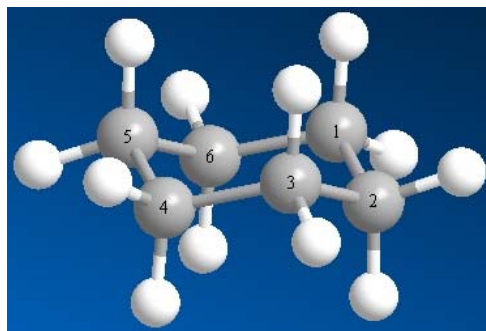

*z różnicy między ciepłem spalania cykloalkanu (w przeliczeniu na jednostkę CH₂) i ciepłem spalania acyklicznego alkanu (w przeliczeniu na jednostkę CH₂), pomnożonej przez liczbę jednostek CH₂ w pierścieniu.

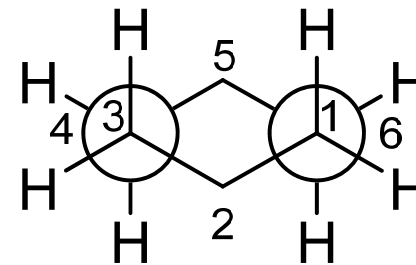
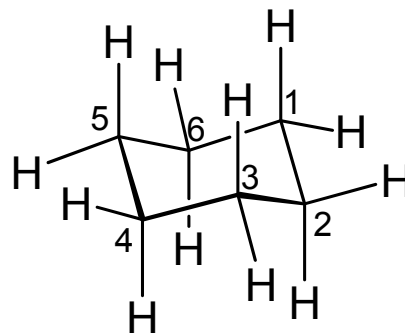
Im więcej energii (naprężenia) związek zawiera, tym więcej energii (ciepła) zostaje uwolnione w czasie spalania.

3.15. Równowaga konformacyjna w cykloheksanie – rodzaje wiązań C-H

konformacja krzesłowa
minimum energii potencjalnej

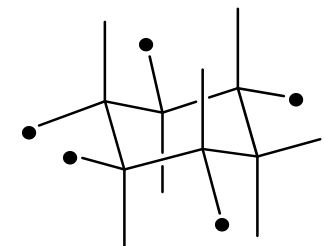
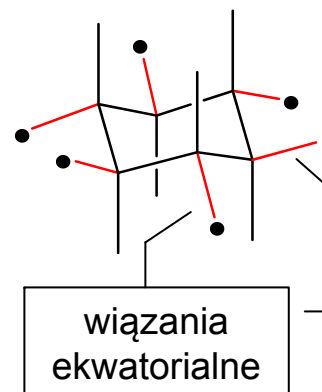
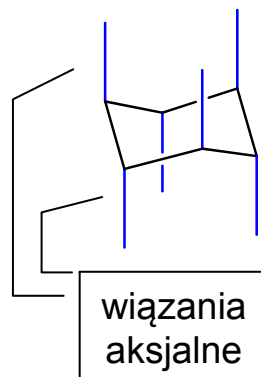
krok 1.

2.

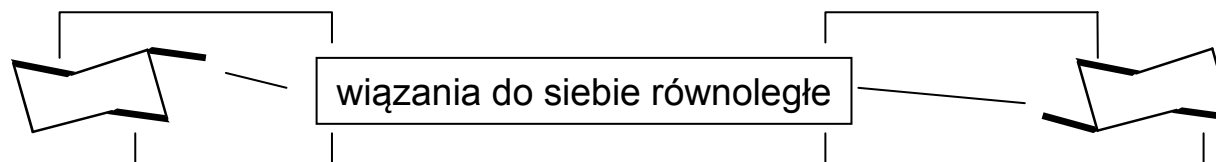
3.

4.

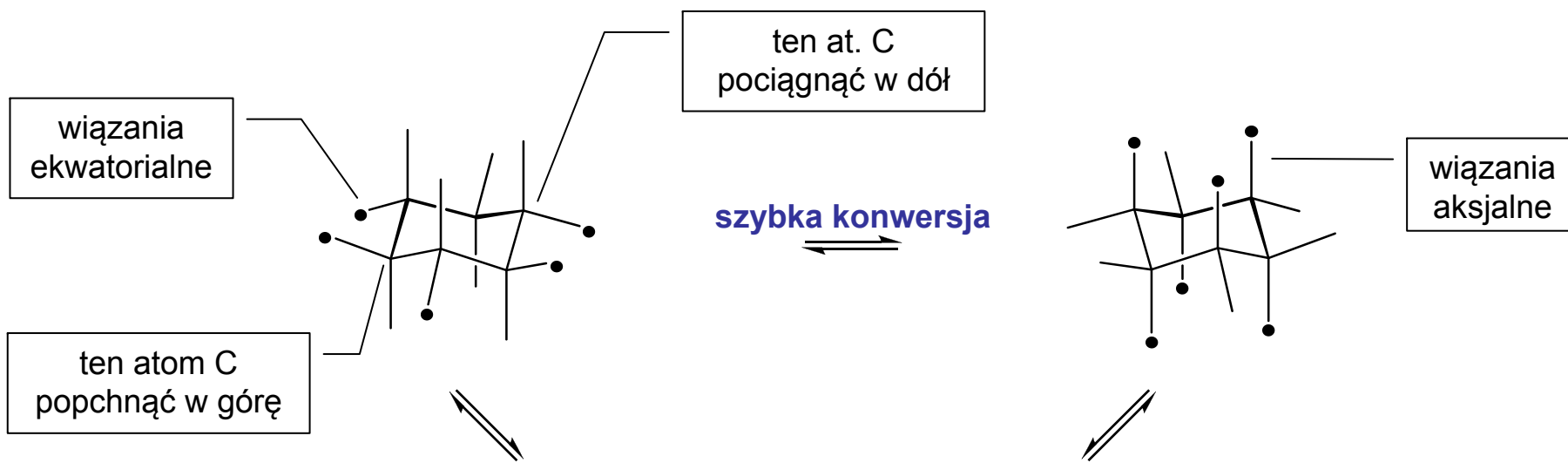
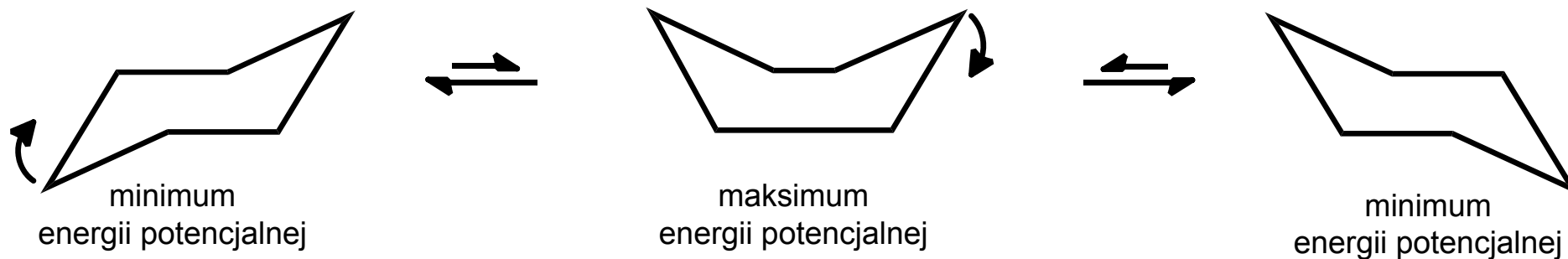
5.

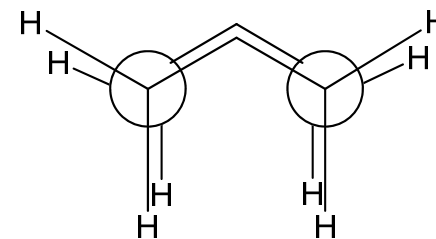
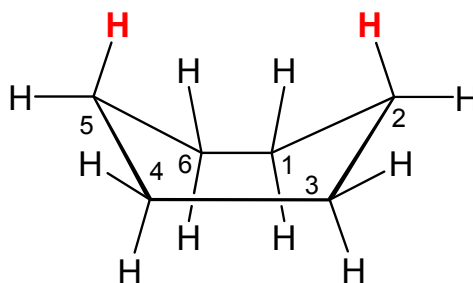
Ważne

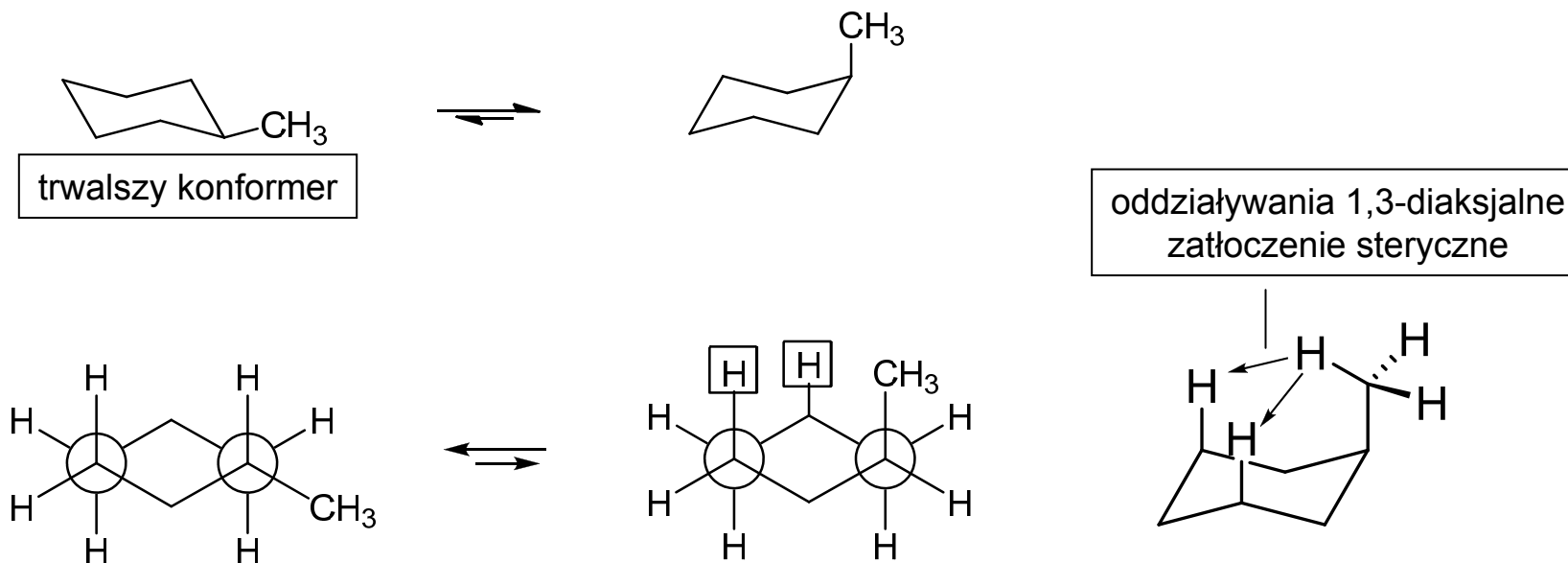
3.16. Równowaga konformacyjna w cykloheksanie – rodzaje konformacji

konformacja łodziowa
maksimum energii potencjalnej

3.17. Równowaga konformacyjna w monopodstawionych cykloheksanach

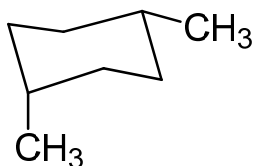
Podstawnik	H	CH ₃	CH ₂ CH ₃		
$K = \frac{[\text{ekwatorialny}]}{[\text{akjalny}]}$	1	18	21	35	4800

ponad 99.9% populacji cząsteczek w postaci konformera z *t*-Bu w położeniu ekwatorialnym

3.18. Równowaga konformacyjna w dimetylocykloheksanie

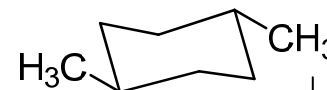
cis-1,4-dimetylocykloheksan

obie gr. CH₃ po tej samej stronie pierścienia
(oba wiązania skierowane w dół)

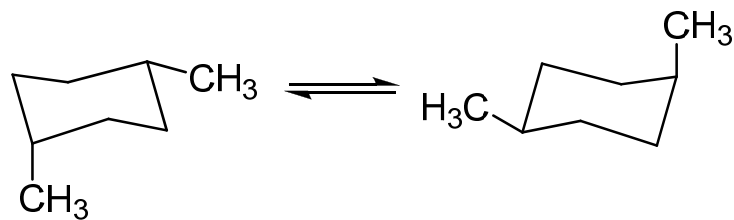
trans-1,4-dimetylocykloheksan

obie gr. CH₃ po przeciwnych stronach pierścienia

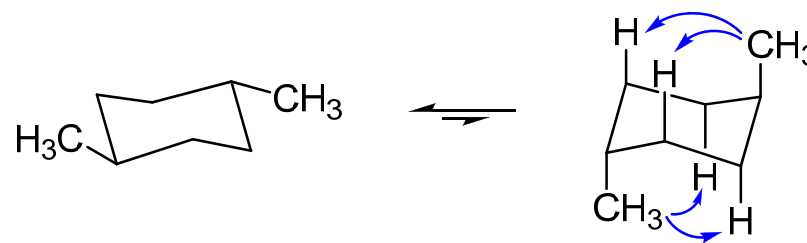
wiązanie skierowane w górę

wiązanie skierowane w dół

konformer (a,e)

(e,a)

(e,e)

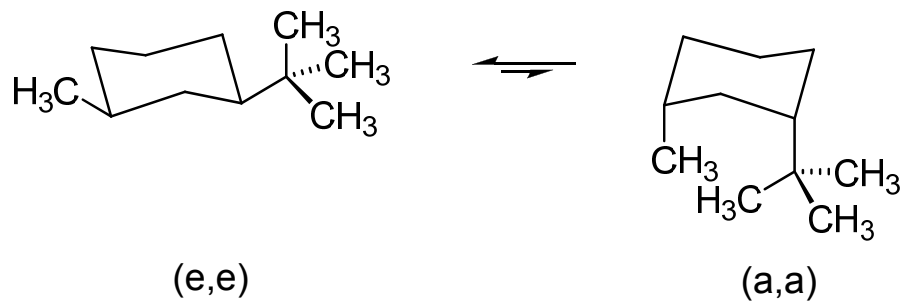
(a,a)

Ważne

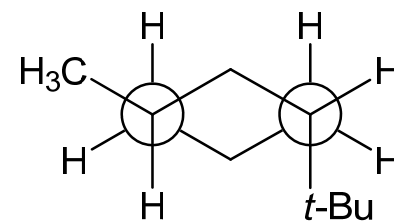
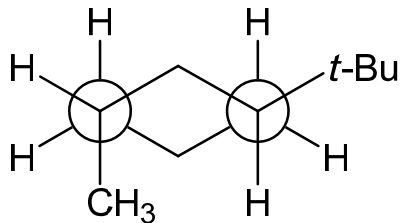
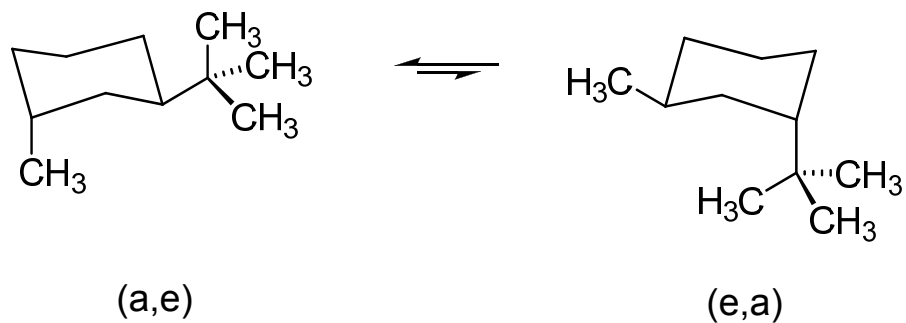
Konwersja pierścienia nie powoduje zmiany rodzaju izomeru

3.19. Równowaga konformacyjna w 1-*t*-butylo-2-metylocykloheksanie

cis-1-*t*-butylo-3-metylocykloheksan

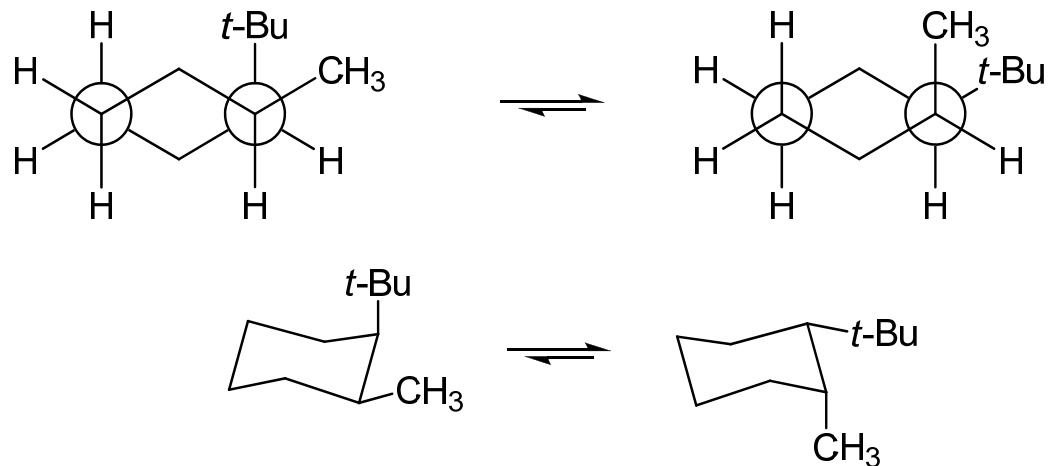

trans-1-*t*-butylo-3-metylocykloheksan

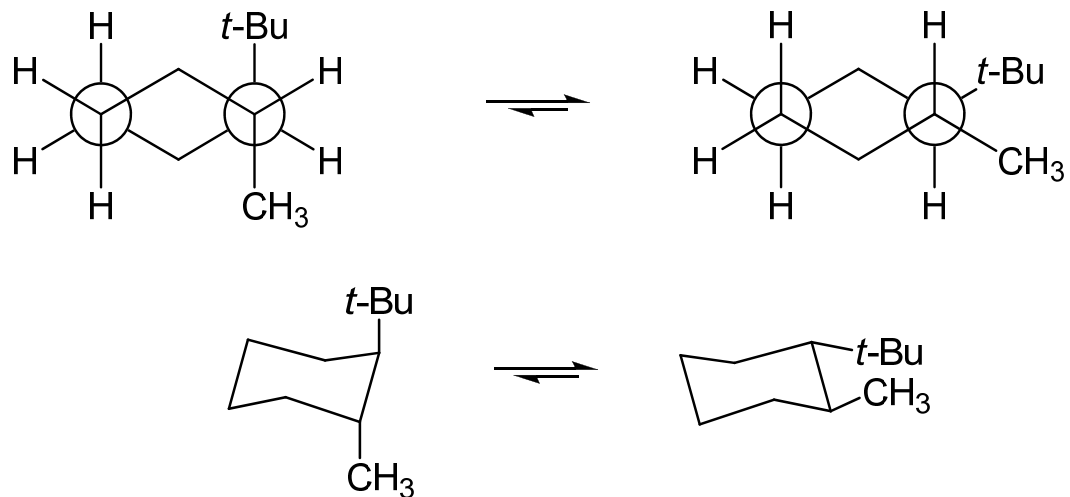

3.20. Równowaga konformacyjna w 1-*t*-butylo-3-metylocykloheksanie

cis-1-*t*-butylo-2-metylocykloheksan

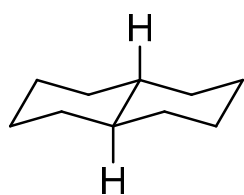

trans-1-*t*-butylo-2-metylocykloheksan

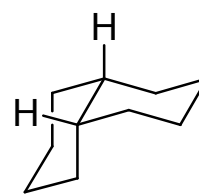
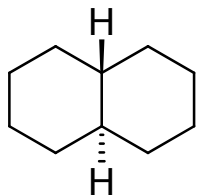

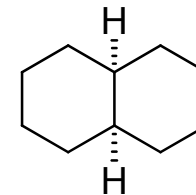
3.21. Skumulowane cykloalkany

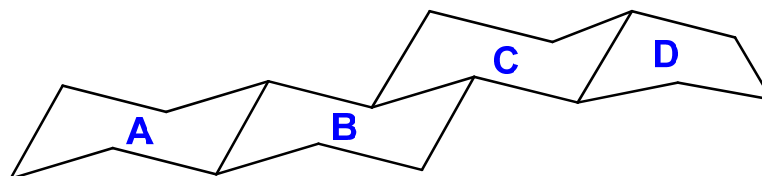
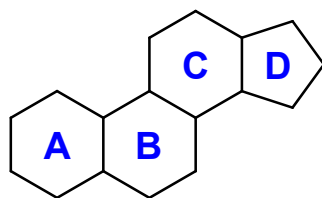
trans-dekalina

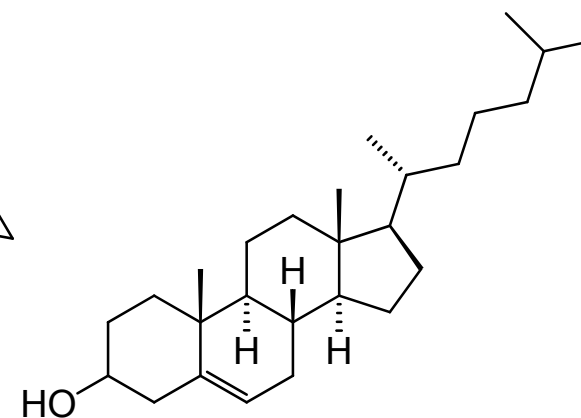
cis-dekalina

Układ pierścieni w cząsteczkach steroidów

trans-skumulowane pierścienie

cholesterol

Uzupełnienie

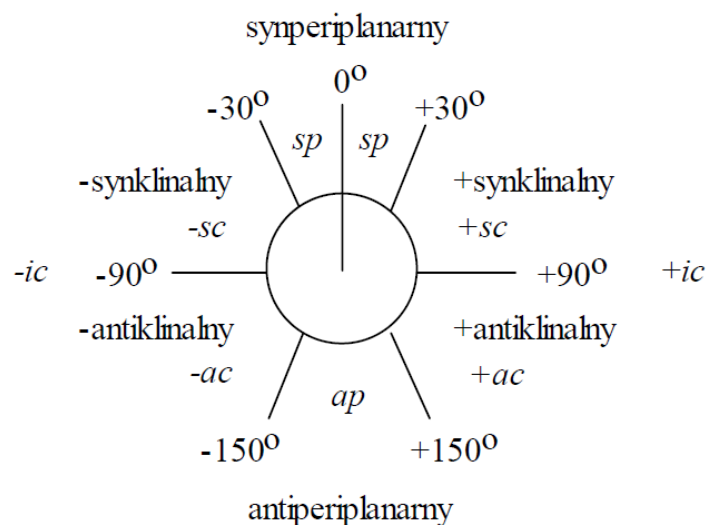
Kąt torsyjny (*Torsional Angle*)^[1]

W łańcuchu atomów A-B-C-D kąt dwuścienny pomiędzy płaszczyzną zawierającą atomy A,B,C i płaszczyzną zawierającą atomy B,C,D. W projekcji Newmana kąt torsyjny jest kątem (mającym bezwzględną wartość od 0° do 180°) pomiędzy wiązaniami skierowanymi do dwóch grup odniesienia, jednej związanej z atomem bliższym i drugiej związanej z atomem dalszym od obserwatora. Kąt torsyjny pomiędzy grupami A i D uznaje się za dodatni jeżeli obrót wiązania A-B zgodnie z ruchem wskazówki zegara o mniej niż 180° doprowadzi do jego nałożenia się z wiązaniem C-D; ujemny kąt torsyjny wymaga, dla osiągnięcia tego efektu, obrotu w przeciwnym kierunku.

Stereochemiczne ułożenie odpowiadające kątom torsyjnym pomiędzy 0° i ±90° nazywa się syn (s), kątom torsyjnym pomiędzy ±90° i 180° anti (a). Podobnie, ułożenie podstawników odpowiadające kątom torsyjnym pomiędzy -30° i -150° albo pomiędzy 30° i 150° nazywane jest klinalnym (c), a pomiędzy 0° i ±30° albo ±150° i 180° nazywane jest periplanarnym (p). Te dwa rodzaje terminów można połączyć tak, aby definiowały cztery zakresy kątów torsyjnych:

0° do ±30°	synperiplanarny (sp),
30° do 90° i -30° do -90°	synklinalny (sc),
90° do 150° i -90° do -150°	antyklinalny (ac),
±150° do 180°	antiperiplanarny (ap).

Ułożenie podstawników odpowiadające kątom torsyjnym $\nabla 90^\circ$ nazywa się ∇ izoklinalnym (+ic, -ic).

[1] Podstawowa terminologia stereochemii (Zalecenia IUPAC 1996), Polskie Towarzystwo Chemiczne, Warszawa 1999.

Cykloalkany przyjmują konformacje o minimalnej energii z trzech łącznie występujących przyczyn:

- **Naprężenia kąтового** – naprężenia związanego z powiększaniem lub zmniejszaniem się kątów między wiązaniami.
- **Naprężenia torsyjnego** – naprężenia związanego z naprzeciwległym ułożeniem wiązań przy sąsiednich atomach węgla.
- **Naprężenia sterycznego** – naprężenia związanego z oddziaływaniem odpychającym, gdy atomy (grupy atomów) zbliżają się do siebie zbyt blisko.

(McMurry, rozdział 4.5, s. 112)